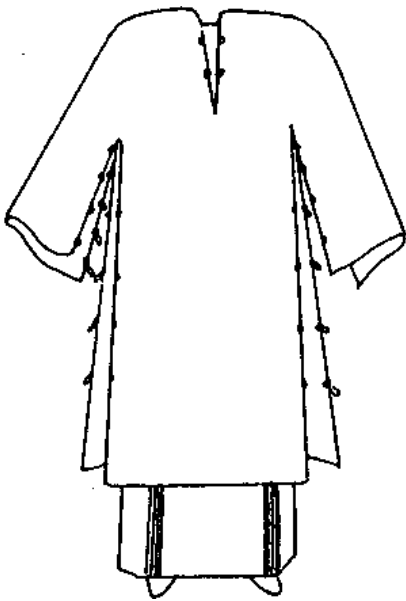

S

sakkos

Een Semitisch woord dat oorspronkelijk een grof weefsel, ook een treurkleed aanduidde (ons 'in zak en as zitten!'). Later betekende het ook 'zak'. Het werd via een keizerlijk ceremonieel gewaad het liturgisch gewaad van de bisschop, dat het meer oorspronkelijke >*felonion* verving. Het is meestal van goudbrokaat gemaakt. Beide zijden en de mouwen worden met knoopjes vastgemaakt. Vaak is het in een >*polystavrion* motief geweven.

salos - saloi

>*dwazen ter wille van Christus.*

sankhir

Het door Russische ikoonschilders gebruikte woord voor vleeskleur is mogelijk afkomstig van een Grieks woord dat 'vlees' betekent. Het is de grondkleur voor alle onbedekte lichaamsdelen: hoofd, hals, handen en voeten. Ook voor de overige zichtbare delen van het lichaam zoals bij Christus aan het kruis en bij de Doop in de Jordaan. Verschillende scholen hebben hun eigen samenstelling. Daar waar men geen donkere aarde (oker) vond, voegde men er zwart aan toe, waardoor het sankhir groengrijs werd. Om deze kleur iets levendiger te maken werd er gebrande aarde, ons Terra di Siena, aan toege-

voegd. Op ikonen blijft het sankhir zichtbaar op de schaduwplaatsen.

schedografie

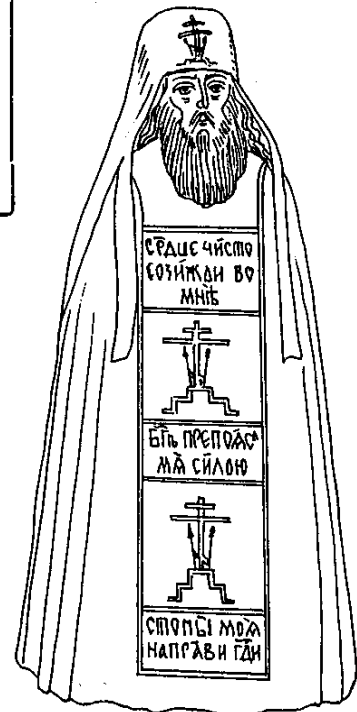
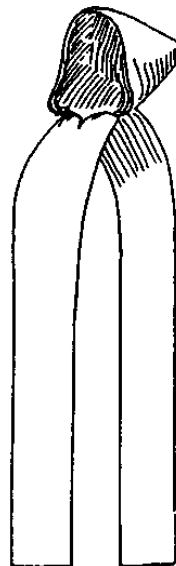
Het opzetten van de figuren op de ikoon in lijnen.

schilderboek

>*hermeneia.*

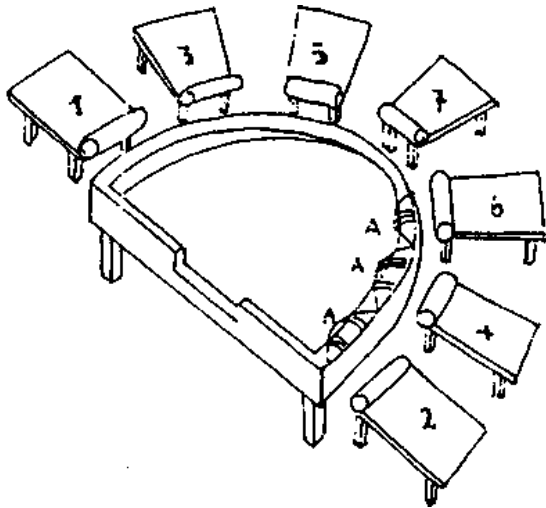
schima

Is een brede stoel waarvan de voor- en achterkant zijn verbonden door een kap. Wanneer de monnik de gelofte van 'het grote schima' heeft afgelegd, trekt hij zich totaal uit de wereld terug. Vaak is de voorzijde met teksten en kruisen rijkelijk versierd:

Bij de monnik op de onderste afbeelding staat bovenaan: 'Scheep in mij een rein hart'. Eronder: 'God heeft mij met kracht omgordt', en onderaan: 'Heer, richt mijn

gasten lagen op kleine ligbedden en, steunend met de linkerarm op een kussen, aten ze met de rechterhand. De gastheer (1) had zijn plaats links, de eregast (2) rechts, en volgens de rangorde namen de overige gasten plaats: 3, 4, 5, 6, 7...

Op oude voorstellingen van het Laatste Avondmaal is het deze sigmatafel met deze rangorde welke uitgebeeld wordt. Plaats 7, de allerlaagste, is voor Judas Iskarioth. Om de tafel was vaak (op de alleroudste voorstellingen van het Laatste Avondmaal) een lange gemeenschappelijke servetdoek te zien: op de schets aangegeven met A, A, A.

sinaï-ikonen

Daar het klooster Sint-Katharina op de berg Sinaï buiten de jurisdictie van het Oost-Romeinse rijk lag, bleef het gespaard tijdens de periode van de >beeldenstrijd. De oudste ikonen, in >encaustiek, worden in dit klooster bewaard. Verschillende wetenschappelijke expedities hebben na de Tweede Wereldoorlog de bibliotheek en de ikonen gecatalogiseerd. Baanbrekend werk is hier verricht door Professor Kurt Weizmann.

sjestodnjev-ikoon

>hexameron.

sjizhgalj

Een gele kleur gebruikt door Russische ikoonschilders. Het woord zou een verbastering moeten zijn van de Duitse naam 'Schüttgelb'.

skiet

Ten westen van de Nijldelta in het gebied van Skété ontstonden kleine kloostergemeenschappen, onder andere de nu weer zeer actieve kloosters in Wadi Natrun. In Rusland wordt er gewoonlijk een klein bijklooster onder verstaan dat tot een groot klooster behoort. In deze skieten zijn de regels voor het vasten, korgebed en ascese gewoonlijk strenger dan in het hoofdklooster. Niet zelden woont er een 'Schimnik', een monnik die het grote >schima aangenomen heeft, tezamen met enkele andere monniken. De kloostergemeenschappen van de oudrituëlen werden vaak skiet genoemd hoewel het aantal bewoners tot in de duizend kon lopen (bijvoorbeeld het Danilov-skiet).

skoefiá

Een uit wollen, soms fluwelen stof gemaakt hoofddeksel dat vooral door monniken tijdens het werk gedragen wordt.

stoudion - studíon

Een klooster dat voor de wallen van Konstantinopel lag en waar de Heilige Theodoros de Studiet de oude kloosterregel van Basilius weer invoerde. Deze regel met zijn strenge ascese werd ook in het Grottenklooster van Kiëv nagevolgd en verspreidde zich van hieruit over geheel Rusland.

súrik - sóerik

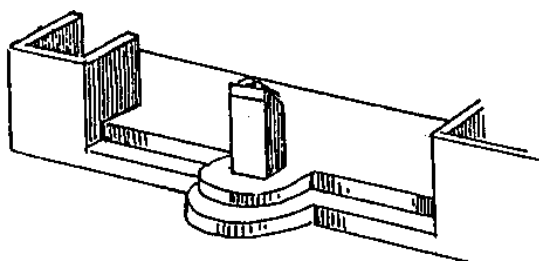
Is een rode oker, soms neigend naar het oranje. Het is een mineraal dat vergif bevat.

sofia - de wijsheid gods

De ikoon van de Heilige Sofia is een poging om de Wijsheid van God visueel voor te stellen. Centraal zit op een troon een in koninklijk gewaad geklede engel met aan zijn rechterzijde de Moeder Gods en daartegenover Johannes de Voorloper. Maria heeft in haar handen een cirkelvormige *>mandorla*, waarin de Emmanuel staat afgebeeld. In een mandorla boven de engel staat *>oude van dagen* als personificatie van God de Vader. Vanuit Zijn mond gaat een straal naar de Emmanuel. Halverwege deze straal is een kleine *>mandorla* waarin een witte duif als symbool voor de Heilige Geest. De troon waarop de engel zit heeft gewoonlijk vier poten, maar vaak gaan daarvan uit, loodrecht naar beneden, zeven zwarte lijnen (Spreuken 9:11) *“De Wijsheid heeft zich een huis gebouwd, zeven zuilen heeft zij zich uitgekapt.”* Door deze voorstelling wordt een poging gedaan de Wijsheid Gods uit te beelden, die zijn hoogste, voor ons mensen waarneembare uitdrukking vond in de menswording van het Woord. Een bij het gelovige volk meer bekende ikoon van de Wijsheid Gods is in de vorm van een vrouwelijke persoon (Sofia is vrouwelijk in het Grieks) die drie dochters voor zich heeft staan. De namen van deze dochters zijn Geloof, Hoop en Liefde. Het zijn de - in het Westen bekende - zogenaamde Goddelijke Deugden.

soléa

Het is het centrale gedeelte voor de ikonostase. Als de altaaruimte hoger ligt dan de vloer van het schip, zijn de trappen vaak iets naar voren gebouwd. Vanaf deze plaats wordt het evangelie gelezen en gepreikt.

spas

Met dit woord wordt een ikoon van de *>pantokrator* bedoeld. Men spreekt van de

'Spas Solovjètskij', de Pantokrator van het Solovkíklooster. Bekend is in Rusland de 'Spas Mókraja Boroda', de *>mandulion*-ikoon waarop de baard van Christus in één punt uitloopt. De kerk die gebouwd werd op de plaats waar Alexander II in 1881 door een bomaanslag werd gedood, heet 'Spes na Krovi', de Verlosser van het Bloed.

srédnik

Wanneer rondom de beeltenis van een heilige de scènes uit zijn of haar leven staan die dus een *>kleimo* vormen, heet het middelste gedeelte van de ikoon waar de heilige staat 'srédnik'.

stárets

Een monnik die door een jarenlange, strenge ascese tot een diep inzicht in het geestelijk leven gekomen is. Daardoor werd hij vaak de biechtvader van de monniken en ook van buiten het klooster kwamen veel mensen om te biechten en raad te vragen. Een zeer bekende Stárets was Serafim van Sarov (†1833).

starinsjtsjik

In de dorpen Palech, Choloej en Mstéra werd er in veel gezinnen aan de lopende band kleine ikoontjes geschilderd. Dat gebeurde in een razend tempo en de ikoontjes werden daarna in de lente op de grote markten (vooral Nizhni-Novogorod, thans Gorki) verkocht. Toch waren er steeds ikoonschilders, die langzaam, minutieus en volgens de oude tradities werkten: de starinsjtsjiki, die steeds opdrachten kregen van kloosters, kerken en rijke families.

staurosis

De Griekse naam voor een ikoon waarop de kruisiging staat afgebeeld.

stichár-sticharion

Een soort albe, maar vaak van een andere kleur dan de gebruikelijke witte albe. Iedereen die een functie heeft tijdens de liturgische diensten, mag een stichár dragen: zangers, lezers, wierookverzorgers, kaarsendragers.

stipes

De staande paal van het kruis, waaraan de dwarsbalk (*>patibulum*) bevestigd

werd. Meestal stond de stipes reeds vast in de grond, gewoonlijk op een verhoogde plaats aan de grote wegen die naar een stad leidden.

stóglav

Naam van een in 1551 te Moskou gehouden kerkvergadering, waarbij de besluiten in 100 (sto) hoofdstukken (glav) werden vastgelegd. Deze kerkvergadering gaf ook enkele regels voor ikoonschilders.

stool

De diaken die tot priester gewijd wordt, krijgt zijn >orariion dat hij als diaken over de linkerschouder droeg, om de schouder gelegd, zo dat beide einden naar voren hangen. Zie ook de afbeeldingen bij >epitrakilion.

strastotjépets

Een heilige die, hoewel hij zich had kunnen verdedigen, zich zonder weerstand overgeeft aan zijn beulen. In Rusland werden de twee eerste Russische heiligen Boris en Gleb met deze titel vereerd.

studion

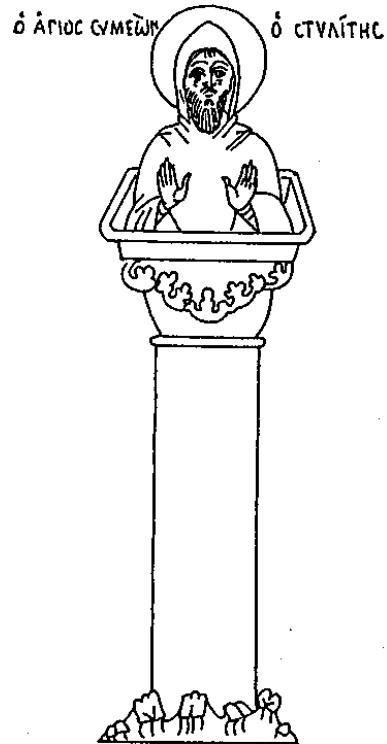
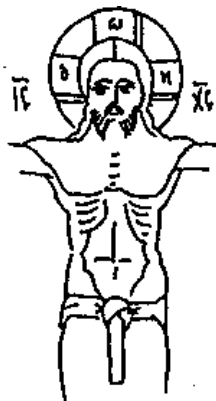
>stoudion.

styliet

Een asceet die langere tijd op een zuil staande doorbrengt in gebed en vasten. Deze vorm van ascese ontstond in Egypte, waar deze heiligen vaak op de zuilen van de in ruïne liggende tempels stonden. In Rusland imiteerden veel monniken dit soort van ascese door een steen in hun cel te slepen en daarop te gaan staan. (figuur rechtsboven)

subligaculum

Bij de kruisiging was Jezus volkomen naakt. In de oudere voorstellingen van de kruisiging wordt soms om de lenden een smalle band gelegd, die van voren afhangt. Die band wordt subligaculum genoemd. Deze be-

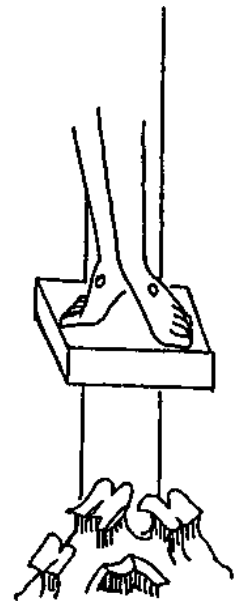
dekking is te zien op de deuren van de S. Sabinakerk in Rome en op een uit de 5de eeuw stammend ivoorrelief in het British Museum.

sudarion

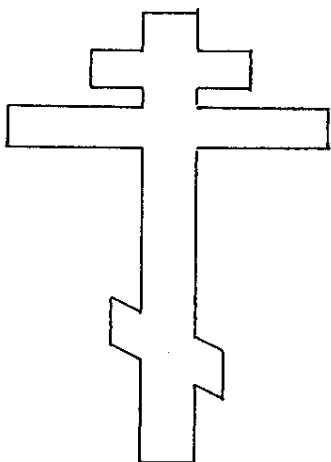
Zweetdoek. Men bedoelt er de doek mee, die in het lege graf werd gevonden (Johannes 20:5).

suppedanium

Deze Latijnse term betekent 'onder de voeten'. Het is een voetenbank. Aan de >stipes van het kruis werd onderaan een voetenbankje vastgemaakt, waarop de veroordeelde stond. Toen in Rusland de messingkruisen gemaakt werden (>messing-ikoon) heeft men het perspectief van het voetenbankje aangeduid met de schuine balk (zie afbeelding op volgende pagina). Er wordt soms ook wel de symboliek aan toegeschreven van een weegschaal: de

kant waar de goede moordenaar werd gekruisigd gaat omhoog.

synaxis

Deze ikoon, de 'Vergadering der Engelen', toont een groep frontaal-staande engelen, 3, 7 of meer waarvan de centrale figuur, de Aartsengel Michaël een *>mandorla* voor de borst houdt, waarin een *>emma-nuel* geschilderd is.

T

tabletka - tablitka

In Rusland hadden grotere kerken vaak een geornamenteerd kistje voor de ikonostase, waarin een twintigtal tabletka-ikonen ter grootte van ongeveer 25 x 31 centimeter. Het waren ikonen die op de voorkant een van de grotere feesten hadden, en op de achterkant ikonen van heiligen. Ze waren niet op hout geschilderd, maar op grof linnen, dat vele malen in een bad van *>levkas* gedoopt werd. Het is begrijpelijk dat deze ikonen zeer broos waren en daarom zijn er ook in heel Rusland niet meer dan twee (bijna) volledige collecties, een in Novgorod en een in Soezdal. Wat de stijl betreft liggen ze volgens professor V.N. Lazarev 'op de rand' van de miniatuurschilderingen en zijn van een Moskovitische school die sterke gelijkenissen met de School van Novgorod vertoont.

teken - de moeder gods van het teken

>znamenije .

templon

>ikonostase.

Grieks voor: afgescheiden. Naam voor de *>ikonostase* in Griekenland.

tetragram

Het woord, van Griekse oorsprong, betekent: 'met vier letters geschreven'. Er wordt gewoonlijk mee bedoeld de vier letters waarmee men in de joodse traditie de naam van God schreef: JHWH (Jahwe). Op ikonen die sterk door het westen beïnvloed zijn, staat soms, en dan meestal ergens in de wolken, dit tetragram.

tetramorf

Van het Griekse 'viervorm'. Het zijn in de ikonografie de vier symbolen voor de evangelisten: Mattheus (mens), Johannes (arend), Lucas (stier) en Marcus (leeuw). Ze staan vaak in de vier punten van de achterste *>mandorla* die om de Christus Pantokrator geschilderd worden. (zie grote afbeelding bij *>mandorla*) Voordat de profeet Ezechiël zijn tetramorf beschreef (1:4-11) kwam deze voorstelling reeds voor bij de Assyriërs: een vierkoppig wezen, de

zogenaamde Kâribu. Mogelijk is dit 'wezen' ontstaan uit Oud-Mesopotamische beelden. De christelijke symboliek kent verschillende interpretaties. Eén ervan: de menswording van Christus (mens), zijn offerdood (stier), zijn opstanding (leeuw) en zijn hemelvaart (arend), >openbaring 4:6-8. In de zogenaamde Bijbel van Lobbes, geschreven in de 11de eeuw, staat een tetramorf met vier vleugels en kalfspoten.

Als illustratie van de tekst van Johannes (Openbaring 4:6-8) heeft de kerk van Monreale (Sicilië) een tetramorf met zes vleugels. (figuur rechts)

theofania

Dit feest, de Doop van Christus in de Jordaan, werd opgevat als het feest van de Godsverschijning: God, zoals Hij zich in zijn Drievuldigheid voor het eerst aan de mensheid waarneembaar toonde (openbaarde) – de Zoon in de Jordaan, de Heilige Geest in de gedaante van een duif en de stem van de Vader: 'Dit is mijn beminde Zoon.' De geboorte van Christus werd op de zelfde dag - 6 januari - gevierd, omdat ook hier God de Zoon in zijn menselijke gestalte aan de wereld verscheen.

theioi charaktíres

In papyri waar over ikonen gesproken wordt, heten deze: goddelijke afdrukken, goddelijke beelden.

theoloog

Titel, gegeven aan heiligen die uitblonden door heldere, juiste, theologische uiteenzettingen: Johannes de Evangelist, Gregorius van Nazianze, Simeon de Nieuwe.

theotókos

Als een gevolg van het dogma dat Jezus Christus de goddelijke en de menselijke natuur bezat vanaf het eerste ogenblik van zijn menswording, kwam men tot de conclusie dat Maria een kind baarde dat de goddelijke en de menselijke natuur bezat. Haar werd op het Concilie van Ephese (431) de titel 'Zij die God baart' gegeven.

tjabló

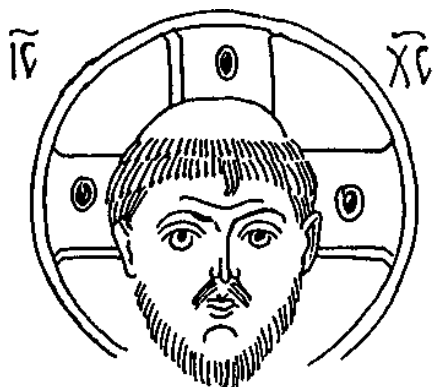
Een rij in de ikonostase.

tonsuur

De korte haardracht en de tonsuur bestonden bij de geestelijkheid in Novgorod tot aan de 14de eeuw. Ook de geestelijkheid van Moskou droeg, samen met lang haar, een tonsuur (kruinschering). We weten dat uit het dagboek van de Neder-

landder Nikolaas Witsen. In zijn 'Moscovische Reyse, 1664-1665' schrijft hij dat de geestelijkheid, als ze hun hoofddekse afneemt, een kaalgeschoren kruin vertoont. Verschillende Christusikonen, waaronder Gracanica (± 1320), St Gergios in Staro Nagoricino (1317) en in de kerk van Sint Nikolaas te Curtea din Arges (14de eeuw) tonen een kruingeschoren Christus.

trapeza

Is de refter in een klooster. In oude kloosters, zoals op de berg Athos, hebben veel kloosters een refter waar aan de oostzijde een ikonostase is met er achter een altaarruimte.

trikerion

Het is een driearmige kandelaar die de Drievuldigheid symboliseert en die door de bisschop met de dikerion gebruikt wordt voor de zegening van de gelovigen (zie afbeelding bij >dikerion).

trisagion

Van het Grieks: driemaal Heilig. De drie woorden 'Heilig, Heilig, Heilig', komen in de ikonografie voor op de stoel van het grote >schima en op het >labarum van de engelen (zie afbeeldingen bij >labarum en >schima).

tronen

In de rangorde van >dionysios de areopagiet behoren de tronon tot de derde groep van de eerste hiërarchie. In het voorbeeldenboek van Dionysios van Fournas, dat in een van de kloosters van de berg Athos geschreven werd, wordt gezegd dat ze 'vurige wielen' zijn, die overal vleugels hebben en in het midden ogen. Op ikonen

komen ze vooral voor onder de voeten van de >pantokrator en worden er ineengestengeld afgebeeld.

tsjasóvnja

Een kapel waarin de 'uren' gelezen worden. Vaak is er centraal een ikoon op een lessenaar. Zodra er een altaar ingeplaatst wordt, waarop de eucharistieviering kan plaatsvinden, wordt het een kerk.

tsáta

Een geciseleerde halvemaaenvormige plaat, meestal van zilver, die aan de metalen nimbus van de riza, met twee haakjes is verbonden.

tsjervéts

De vuurrode kleur die verkregen wordt uit de afscheiding van een 'worm' ('tsjerv' is het Russisch voor 'worm') die in de Oekraïne voorkomt. Het is de Cochenilleluis. Andere namen voor deze kleur zijn: tsjervén en tsjervlén.

tshien

Met dit woord bedoelt men in Rusland de >apostelrij, waarin de >deësis centraal staat. Het woord betekent 'waarde'.

tuniek

Russische ikoonschilders verstaan hieronder het lange onderkleed (>chiton), zowel bij mannelijke als vrouwelijke heiligen.

(de) twaalf grote feesten

>feestdagen.

U - V

ubrus

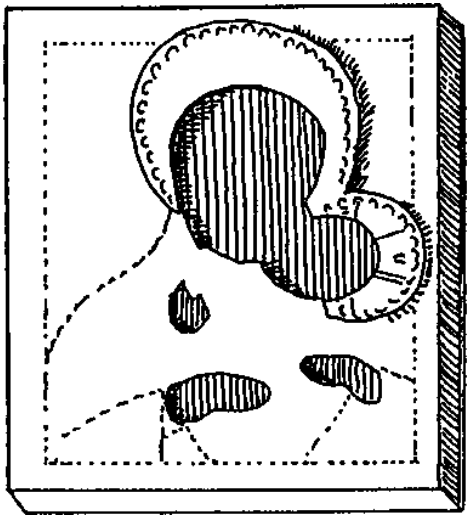
>oebroes.

vaderschap

>oude van dagen.

ventsjik

Betekent 'kroontje'. Als op de metalen >ri-za boven het hoofd van de heilige een apart metalen plaatje bevestigd is dat de nimbus voorstelt, heet dit bij de Russische ikoonschilders een 'ventsjik'.

vissen

Het Griekse woord ICHTUS werd een >cryptogram voor Christus. Elke letter van dit woord staat voor een ander woord: Jezus Christus Gods Zoon Verlosser.

viskovati

De nieuwe ikonen die in Moskou na de brand van 1547 voor de kathedraal van de Blijde Boodschap geschilderd werden, waren voor Djak Viskovati een steen des aanstoets. Hij was er fel tegen dat de 'onzichtbare God' en de 'Vleeslozen' (engelen die geen lichaam hebben) op de nieuwe ikonen voorkwamen. Hij was tegen de voorstelling van Christus als David, verwierp de symboliek van het Lam en ageerde tegen de afbeelding van de gekruisigde Christus die met Cherubvleugels bedekt wordt (westerse invloed!).

vita ikoon

>kleimó.

vlasjánitsa

Het is het haren boetkleed der asceten. Het wordt bij de Oud-Egyptische >anachoreten als bekleding geschilderd.

Ook op ikonen kan het kameelharen hemd van Johannes de Voorloper als een vlasjánitsa gezien worden. De hier afgebeelde heilige is de Grootmartelaar Theodor Tri-chinas.

ВЕЛИКОМЪТНИКЪ ТРОДЪЩЪ ТРИХИНА

vloekwaterproef

In het boek Numerí (5:11-31) wordt de wet omtrent het vloekbrengend water uitgelegd. De in verwachting zijnde Maria wordt met Jozef voor de hogepriester: gebracht van wie zij het vloekwater te drinken krijgt om haar maagdelijkheid te bewijzen. De oudste voorstelling van dit gebeuren is in Deir Abu Rennis bij Antiochië, uit de 7de eeuw. Op deze voorstelling drinkt ook Jozef het vloekwater. Deze gebeurtenis wordt verhaald in twee >apocriefe geschriften: het pseudo-evangelie van Jacobus (hoofdstuk 16) en het pseudo-evangelie van Mattheus (hoofdstuk 12).

voorhang

De tegenwoordige ikonostase heeft zowel in Griekenland als in Rusland en de Balkan een voorhang achter de >koninklijke deuren van de ikonostase. Dit gordijn wordt volgens liturgische voorschriften tijdens de diensten geopend en gesloten. Zo lang de zuilen op het >cancelum niet met ikonen aan elkaar verbonden waren en dus de 'open' ikonostase vormden, waren er ook voorhangen achter deze zuilen. Bij vrijstaande altaren waaromheen vier zuilen stonden, hingen tussen deze zuilen vier gordijnen (viergordijn, of ook wel koninklijke gordijnen genoemd) Zie ook afbeelding bij >kaikal .

voorvader

Titel die in de ikonografie gegeven wordt aan Adam, Abel en Abraham.

voorverkondiging

Deze ikoon is gebaseerd op het 'proto-evangelie van Jakobus' (1:1), waar de Engel tot Maria spreekt: "Wees gegroet, Begeenadigde, de Heer is met U." Daarna gaat Maria naar haar huis, waar de engel haar de Blijde Boodschap brengt. Op de ikoon staat Maria bij een waterput, meestal met een kruik in haar hand. Ze kijkt om naar een uit de hemel komende engel. Meestal staat naast de put een boom als symbool van de vruchtbaarheid.

vorstendommen

Volgens >dionysios de areopagiet behoren deze engelen tot de eerste groep van de derde hiërarchie. Volgens het voorbeeldenboek van Filimonov zijn ze gekleed in een gegordeld >chiton, waarover een breed afhangende mantel. In de rechterhand hebben ze een lange staf en in de linkerhand een >polos.

vrézka

Oude ikonen werden soms door ikoonschilders verplankt. Er kwam een bredere rand omheen die soms met een ornament versierd werd. Zo'n ikoon heet in Rusland vrezka.

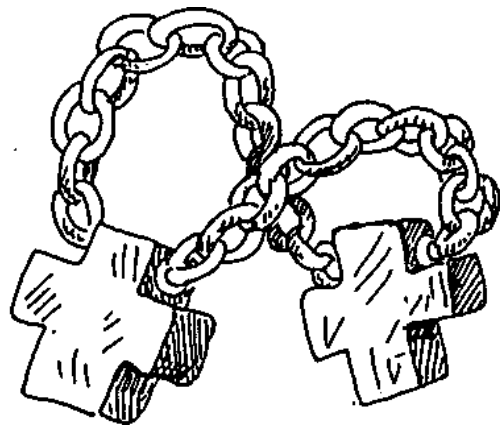
W

weekikoon

>hexameron.

werízhnik

Het woord komt van het Russische woord 'werígi' = kettingen. Als zeer zware vorm van ascese rekende men het op het lichaam dragen van zware ijzeren kettingen. Soms waren ze aan twee zware kruisen gesmeed, die dan op de borst en rug hingen, met de kettingen over de schouders. De 'Rechtvaardige Michael' van het Uspenski klooster dat in het Literski gebied aan de oevers van de Vjazna-rivier lag, droeg zulke kettingen. De 26ste augustus is het feest van Pimen de >zatwórník en werízhnik.

wierookvat

Een heilige diaken wordt gewoonlijk afgebeeld met in de rechterhand een wierookvat (zie afbeelding bij >ciborie). De symbolische betekenis van de wierook wordt uitgedrukt door Psalm 141:2: "Laat mijn gebed opstijgen, als wierook tot Uw aanschijn."

wohra

Het door ikoonschilders gebruikte woord voor oker.

wonderdoener

Titel die aan veel heiligen gegeven wordt en waarvan de bekendste wel de Heilige Nikolaas is.

Z

zalige

In de rooms-katholieke kerk zijn die personen 'zalig' die door een competente autoriteit tot die titel zijn uitgeroepen. Gewoonlijk volgt daarna een heiligverklaring. In de Orthodoxe kerken kent men dit proces niet. In verschillende kerkelijke kalenders staat de zelfde persoon ofwel als zalig ofwel als heilig.

zatwórník

Van het Russische werkwoord voor insluiten. Het waren monniken die in totale afzondering leefden en geen communicatie hadden met anderen. Dit werd soms als gelofte afgelegd voor een bepaalde tijd, waarna deze zatwórník weer deelnam aan het 'normale' kloosterleven.

zegenkruis

>altaarkruis.

zesdagen-ikoon

>sjestodnjev.

zevenarmige kandelaar

Een kandelaar met zeven lampjes, die achter het altaar staat en waarvan volgens de liturgische voorschriften 1, 3 of 7 lampjes aangestoken worden. (zie figuur rechts)

zijdewond

Toen de honderdman Christus' zijdwond aanbracht, heeft hij dit hoogstwaarschijnlijk gedaan aan de linkerszij (omdat hij het hart wilde doorboren). Toch is het de gewoonte geworden in het oosten als in het westen, om de zijdwond aan Christus' rechterszij te schilderen. Waarschijnlijk heeft de volgende tekst hier invloed op gehad: *"Ik zag het water dat vloeide uit de tempel aan de rechterzijde."* Wanneer het bloed en het water opgevangen wordt in een schaal door een vrouw, dan is zij de personificatie van de kerk. Wanneer de stralen wit en rood zijn (bloed en water) wordt hier gezinspeeld op de doop en de eucharistie (Johannes 19:34).

známenië

Het Kerkslavische woord známenië betekent 'teken', en komt van de tekst van Jesaja 7:14: *"Daarom geeft de Heer zelf U een teken, zie de jonge vrouw is zwanger en zal een zoon ter wereld brengen, en gij zult hem de naam Immanuel geven."* Op deze ikoon staat Maria frontaal in >orante-houding. De oudere voorstellingen zijn meestal zonder de Immanuel in een >mandorla voor de borst. In Rusland werd de Známenië o.a. het >palladium van de stad Novgorod.

zolocenie

>chrysographie.

zon en maan

Bij de voorstelling van de kruisiging wordt aan beide einden van het >patibulum de zon en de maan afgebeeld. Mattheus (27:45), Marcus (15:33) en Lucas (23:44) spreken over een duisternis welke over het land viel van het zesde tot het negende uur. In de ikonografie zijn de kleuren van de zon rood, van de maan blauw en in beide is een gezicht door lijnen aangegeven.

